

- gument of matter and meaning. Durham: Duke University Press.
- KAINULAINEN, PAULIINA – SEPÄN-
MAA, YRJÖ 2009: *Ihmisten eläinkirja. Muuttuva eläinkulttuuri*. Helsinki: Palmenia.
- MONDADA, LORENZA 2018: Multiple temporalities of language and body in interaction. Challenges for transcribing multimodality. – *Research on Language and Social Interaction* 51 (1) s. 85–106. <https://doi.org/10.1080/08351813.2018.1413878>.
- ROBERTS, FELICIA 2004: Speaking to and for animals in a veterinary clinic. A practice for managing interpersonal interaction. – *Research on Language and Social Interaction* 37 (4) s. 421–446. https://doi.org/10.1207/s15327973rlsi3704_2.
- RÄSÄNEN, TUOMAS – SCHURMAN, NORA 2020: *Kanssakulkijat. Monilajisten kohtaamisten äärellä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- TANNEN, DEBORAH 2004: Talking the dog. Framing pets as interactional resources in family discourse. – *Research on Language and Social Interaction* 37 (4) s. 399–420. https://doi.org/10.1207/s15327973rlsi3704_1.
- UEXKÜLL, JAKOB VON 2011 [1982]: The theory of meaning. – Timo Maran, Dario Martinelli & Aleksei Turovsk (toim.), *Readings in Zoosemiotics* s. 61–76. Berlin: De Gruyter.

Kielten ja kulttuurien rinnakkaiselo Inkerinmaalla ja Setomaalla

Kati Kallio, Riho Grünthal & Lassi Saersalo (toim.): *Inkerikot, setot ja vatjalaiset. Kansankulttuuri, kieli ja uskomusperinteet*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1467. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2021. 504 s. ISBN 978-952-222-263-3. <https://doi.org/10.21435/skst.1467>.

Vuodenvaihteessa ilmestynyt *Inkerikot, setot ja vatjalaiset: Kansankulttuuri, kieli ja uskomusperinteet* on ensimmäinen suomenkielinen yleisteos inkerikkojen, setojen ja vatjalaisten kansankulttuurista ja kielistä. Teos on jatkoa Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kustantamalle sukukansoja esittelevälle julkaisusarjalle, jonka ensimmäinen osa *Inkeri: Historia, kansa, kulttuuri* (Nevalainen & Sihvo toim. 1991) ilmestyi reilut kolmekymmentä vuotta sitten ja seuraavat, Viroa

(Zetterberg toim. 1995) ja Karjalaa (Nevalainen & Sihvo toim. 1998) käsittelevät osat muutamaa vuotta myöhemmin.

Kokoomateoksessa liikutaan kahdella Suomenlahden eteläpuolisella alueella, Inkerinmaalla ja Setomaalla. Inkerinmaaksi kutsutaan Suomenlahden rannikkokais-taletta, joka alkaa idässä Karjalan kannakselta ja yltää lännessä nykyisin Viron ja Venäjän rajajokena toimivaan Narvajokeen. Setomaalla tarkoitetaan puolestaan Kaakkois-Virossa sijaitsevaa aluetta, josta nykyisin noin kolmannes sijaitsee Viron puolella ja loput Venäjällä Pihkovan alueella. Sen paremmin Inkerinmaa kuin Setomaakaan eivät ole koskaan muodostaneet omia hallinnollisia yksiköitään, vaan niiden määritelmät perustuvat ennen kaikkea alueilla eläneiden suomensukuisten kansojen kulttuurisiin ja kielellisiin ominaispiirteisiin. Inkerinmaan

vanhimpia tunnettuja asukkaita ovat inkerikot ja vatjalaiset, Setomaan puolestaan setot. Kielisukulaisuuden lisäksi ryhmiä on yhdistänyt keskiajalta lähtien kuuluminen ortodoksisen kirkkokunnan alaisuuteen. Uskonto on toisaalta ollut myös tekijä, joka on erottanut inkerikkoja, setoja ja vatjalaisia muista, samoille alueille myöhemmin muuttaneista itämerensuomalaisista kieliä puhuneista kansoista eli inkerinsuomalaisista ja virolaisista.

Teoksessa keskitytään 1800- ja 1900-luvuilla tallennettujen kielen ja kansanperinteen kokoelmien tutkimukseen, joskin jossain määrin kirjoituksissa analysoidaan myös tätä varhaisempaa lähdeaineistoa sekä 1900-luvun lopulla ja 2000-luvun ensimmäisinä vuosina tallennettua muistitietoa. Aikarajaus on pitkälti käytettävissä olevien aineistojen sanelema: itämerensuomalaisten kansojen parissa suurimmat kielen ja kansanperinteen kokoelmat on tallennettu juuri 1800-luvulla ja 1900-luvun alussa eli ajanjaksona, jota leimasi voimakas kansallisaatteen palo niin Suomessa kuin Virossakin. Monissa julkaisusarjan aiemmissa osissa on lähdetty liikkeelle kansojen mahdollisimman varhaisesta historiasta, mutta tässä teoksessa esihistoriaa sivutaan vain satunnaisesti. Rajausta perustellaan johdannossa (s. 10) viittaamalla Valter Langin (2020) hiljattain suomennettuun teokseen *Homo Fennicus: Itämerensuomalaisten etnohistoria*, jossa on esitelty itämerensuomalaisten kansojen varhaishistoriaa uusimpien arkeologian, genetiikan ja kielitieteen havaintojen valossa. Siitä huolimatta, ettei *Inkerikot, setot ja vatjalaiset* sisällä varsinaisia historiakatsauksia, useissa teoksen luvuissa käsitellään myös alueiden ja kansojen vaiheita menneisyydessä niiltä osin kuin ne ovat luvun näkökulman kannalta merkityksellisiä.

Kokoomateosta on ollut tekemässä 16 kirjoittajaa, joiden erikoisalaa ovat inkerikkojen, setojen ja vatjalaisten kielet, suullinen perinne, aineellinen kulttuuri

ja uskomusperinne. Mukana on muun muassa folkloristeja, musiikintutkijoita, uskontotieteilijöitä ja kielentutkijoita. Teoksen alkusanoissa (s. 7) kerrotaan, että teoksen suunnittelu aloitettiin jo vuonna 2005 ja lukujen tekstit olivat pääosin valmiita jo vuonna 2011. Lukujen aiheet ovat siinä mielessä ajattomia, ettei odottelu pöytälaatikoissa ole juuri ehtinyt vaikuttaa niissä esitettyihin faktoihin tai johtopäätöksiin. Kuitenkin esimerkiksi kielten nykytilan, kulttuuristen revitalisaatiopyrkimysten ja valtioiden virallisen vähemmistö- ja kielipolitiikan osalta on huomattava, ettei käsittely ole 2010-luvun osalta kattavaa.

Teos jakaantuu viiteen osioon, joista ensimmäinen (”Inkerinmaa”) keskittyy Inkerinmaan vaiheisiin ja tallennushistoriaan, keskimmäiset (”Inkerikot”, ”Vatjalaiset”, ”Setot”) inkerikkojen, vatjalaisten ja setojen kieleen sekä suulliseen ja aineelliseen perinteeseen ja viimeinen (”Ortodoksinen kansanusko”) erityisesti inkerikkojen mutta osin myös vatjalaisten ja setojen ortodoksisen kansanuskoon. Jokainen osio koostuu useammasta luvusta, joita teos sisältää yhteensä 20. Teoksen lopussa on luettelo käytetyistä kovalähteistä sekä kattavat hakemistot teoksessa mainituista henkilöistä ja paikannimistä. Eri ryhmien käsittely ei ole määrällisesti aivan tasapainossa, vaan selvästi eniten huomiota saavat inkerikot. Painotus on kuitenkin ymmärrettävä käytettävissä olevien lähdeaineistojen näkökulmasta: suomalaisiin arkistoihin on tallennettu huomattavasti enemmän inkerikoilta kuin vatjalaisilta tai setoilta kerättyä perinnettä (s. 7).

Tavoitteeni ei ole seuraavassa esitellä tasapuolisesti kaikkia teoksen lukuja, vaan keskityn kirjoituksessani sellaisiin näkökulmiin, jotka puhuttelivat eniten itseäni. Oma taustani karjalan ja erityisesti Raja-Karjalassa puhuttujen karjalan murteiden tutkijana on epäilemättä vaikuttanut siihen, millaisiin seikkoihin

olen lukiessani kiinnittänyt huomiota. Uskallan kuitenkin toivoa, että myös muut, erityisesti eri kielten puhujien rinnakkaiselosta kiinnostuneet lukijat, löytävät näistä teemoista tarttumapintaa omiin kokemuksiinsa.

Aineistot, arkistot ja muuttuvat arvostukset

Läpi teoksen yhtenä kantavana teemana kulkee arkistoihin tallennettujen aineistojen kriittinen tarkastelu. Useissa teoksen luvuissa aineistoja kontekstualisoidaan niiden keruu-aikaan ja tuolloin vallalla olleisiin käsityksiin siitä, millainen ja kenen kertoma perinne on tallentamisen arvoista. Aiheen käsittely liittyy teoksen osaksi laajempaa arkistojen ja arkistoaineistojen koskevaa keskustelua, jota on käyty viime vuosina vilkkaasti muun muassa kulttuurintutkimuksessa ja yhteiskuntatieteissä (esim. Häkkinen & Salasuo toim. 2015; Hupaniitti & Peltonen toim. 2021). Eri-ikäisten murreaineistojen kanssa työskennelleenä kielentutkijana keskustelusta on helppoa löytää yhtymäkohtia omassakin tutkimuksessa keskeisiin kysymyksiin: kenen puhetta on pidetty kulloinkin tallentamisen arvoisena ja millä perustein, kenen elämäntarinat pääsevät arkistoaänitteissä esille ja kenen tarinat jäävät kertomatta?

Jo Riho Grünthalin ja Kati Kallion kirjoittamassa johdantoartikkelissa pohditaan, miten aineistojen keräämiseen ja ylipäättään tutkimuksen tekemiseen sisältyy aina lukuisia valinnanpaikkoja, joissa tehtyjä tarpeettoman tiukkoja rajoituksia ei voi jälkikäteen kuin harmitella. Kaikki kulttuurin muodot ja lajit eivät ole olleet eri aikojen tutkijoille samanarvoisia, ja esimerkiksi kansanrunoudesta tärkeimpänä pidettiin pitkään kalevalamittaista kertovaa runoutta. Kansankulttuurin kohdalla puolestaan eniten tutkijoiden huomiota ovat saaneet eri-ikäisissä aineistoissa erilaiset juhliin liittyvät piir-

teet. Kielentutkimuksessa taas kaksi- ja monikielisyys sekä eri kielten tilanteittainen vaihtelu rajattiin pitkään tarkastelun ulkopuolelle ja keskityttiin mahdollisimman selvärajaisiin kielimuotoihin. Ajasta riippumatta usein on haluttu tallentaa sitä, minkä on ajateltu olevan juuri sillä hetkellä katoamassa.

Havainnollisen esimerkin siitä, miten vanhoja aineistoja keränneiden tutkijoiden valinnat vaikuttavat myös nykytutkimuksen kysymyksenasetteluihin, tarjoaa inkerikkojen ja vatjalaisten kansanomaista uskontoa artikkelissaan tarkasteleva Irma-Riitta Järvinen. Kansanrunouden kerääjien keskuudessa eli 1800-luvun lopulle asti vahvana ajatus, että tärkeitä ovat vain runot, eivät niiden esittäjät. Vanhimmissa Inkerinmaalta tallennetuissa muistiinpanoissa ei yleensä mainitakaan perinteentäitajan nimeä tai sitä, onko hän inkerikko tai vatjalainen (siis ortodoksi) vai inkerinsuomalainen (siis luterilainen), vaan kirkkokunta on alettu merkitä systemaattisesti vasta 1930-luvulta alkaen kerättyihin aineistoihin. Tästä syystä vanhimpia aineistoja käyttäneet kulttuurintutkijat ovat usein myöhemminkin joutuneet tarkastelemaan Inkerinmaan itämerensuomalaisia ryhmiä yhtenä kokonaisuutena.

Varhaisten aineistojen kontekstittietojen puutetta pohtii myös Anneli Asplund artikkelissaan, joka käsittelee inkeröislaulajia ja heidän tutkijoitaan. Asplund nostaa esiin, että tutkijoiden tekemien tietojen valintojen lisäksi tutkimuksen tekoa ohjaavat aina myös yhteiskunnalliset olot ja puhdas sattuma. Esimerkiksi Inkerinmaalla erilaiset poliittiset ja yhteiskunnalliset muutokset ovat eri aikoina säädelleet sitä, kenen on ollut mahdollista tehdä alueella kenttätöitä. Suomalaisten kenttäretket Inkerinmaalla – samoin kuin Itä-Karjalassa ja muualla Venäjällä – päättyivät Suomen itsenäistymiseen, mutta maailmansotien jälkeenkin alueilla liikkui muun muassa virolaisia, inkeriläisiä ja ve-

näläisiä tutkijoita ja perinteentallentajia. Sattumalla taas on usein ollut osuutensa siinä, ketkä kyläläisistä ovat olleet paikalla ja ehtineet muilta askareiltaan esittämään osaamistaan lauluja, kun perinteentallentaja on tullut käymään kylässä.

Inkerikkojen suhde inkerin-suomalaisiin ja suomalaisuuteen

Teoksen keskiössä olevista kansoista inkerikot lienevät Suomessa tunnetuin. Inkerikkojen puhuma inkeroinen muisuttua selvästi läheisemmin suomea (ja karjalaa) kuin vatja tai seto, joilla taas on paljon yhteistä pohjoisviron (vatja) ja eteläviron (seto) murteiden kanssa. On kuitenkin huomattava, että inkerikkoja on aiemmassa kirjallisuudessa usein käsitelty yhdessä Inkerin suomenkielisen väestön eli inkerinsuomalaisten kanssa (esim. Nevalainen & Sihvo toim. 1991), mikä on ehkä osin hämärtänyt näiden ryhmien välisiä eroja. Myös inkerikkojen perinnettä oli tapana käsitellä 1800-luvulla ja suurelta osin myös 1900-luvulla ensisijaisesti suomalaisena kansanperinteenä. Tässä voi nähdä suoran yhtymäkohdan tapaan, jolla myös karjalaisista ja erityisesti karjalaisten suullisesta perinteestä on Suomessa puhuttu lähes meidän päiviimme saakka (tarkemmin Mikkola 2021: 175).

Kuten nimestäkin jo kuuluu, *Inkerikot, setot ja vatjalaiset* tarkastelee inkerikkoja aiemmasta perinteestä poiketen omana ryhmänään, jolla on oma historiansa, oma kielensä ja omanlaisensa kansankulttuuri. Inkerikkojen ja inkerinsuomalaisten elämänohjelmat ovat kuitenkin historian saatossa limittyneet monin tavoin, ja ryhmien kanssakäymistä sivutaankin useissa teoksen luvuissa.

Inkerikkojen ja inkerinsuomalaisten rinnakkaiselo Inkerinmaan alueella sai alkunsa 1600-luvulla, kun Ruotsi sai Stolbovan rauhassa (v. 1617) hallintaansa Inkerinmaan ja Käkisalmen läänin, johon

kuuluvat pääpiirteissään nykyinen Suomen Pohjois-Karjala, Raja-Karjala, Karjalan kannas, Sortavalan seutu ja Laatokan luoteisrannat. Sota ajoi Inkerinmaan asukkaita pakoon uuden rajan itäpuolelle Venäjälle, mutta muutto jatkui vilkkaana myös rauhansopimuksen jälkeen, koska uudet, luterilaiset vallanpitäjät eivät kunnioittaneet ortodoksiväestön uskonnollista vakaumusta. Samanaikaisesti Ruotsi rohkaisi Suomenlahden pohjoispuolella eläneitä lähtemään uudisasukkaiksi sodan tyhjentämille alueille, ja näin Inkerinmaalle muodostui uusi, lähinnä suomenkaakkoismurteita puhuva luterilainen asujaimisto, josta alettiin ajan myötä käyttää nimitystä inkerinsuomalaiset.

Edellä kuvatun tapahtumaketjun voi nähdä rinnasteisena nykyisen Suomen Pohjois-Karjalan ja Raja-Karjalan alueiden 1600-luvun tapahtumille: myös näillä alueilla väestö vaihtui suurelta osin 1500-luvun lopun ja 1600-luvun aikana, kun karjalankielistä (ortodoksi)väestöä pakeni Venäjälle ja alue sai lännessä uusia, lähinnä savolaismurteita puhuvia ja uskonnoltaan luterilaisia asukkaita. Ajanjakson muuttoliikkeiden perua on pitkälti muun muassa se, että Pohjois-Karjalassa puhutaan tänäkin päivänä savolaismurteita (eikä karjalan kieltä) ja että raja-karjalaismurteista muotoutui huomattavasti suomalaisvärisempiä karjalan murteita kuin idempänä puhutuista karjalan varieteeteista (mm. Koivisto 2018).

Sivuosaan jääneet itämerensuomalaiset kielet

Inkerinmaa on ollut kautta historiansa monikielinen ja monikulttuurinen alue, jossa voidaan sanoa olleen jopa poikkeuksellisen paljon eri lähisukukielten kontakteja. Alueella puhuttiin 1800-luvulla neljää itämerensuomalaista kieltä – inkeroinen, vatjaa, inkerinsuomea ja viroa – sekä lisäksi venäjää. Vastaavalla tavalla Setomaalla on puhuttu paitsi setoa

myös muita viron etelämurteita ja venäjää. Myös yhteydet balttilaiseen kulttuuri-
piiriin ovat olleet läheiset. Alueiden kieli-
oloja sivutaan useissa teoksen luvuissa,
mutta jokaisesta tarkastelun alaisesta kie-
lestä on myös oma lukunsa, jossa keski-
tytään sen tunnuspiirteisiin, tutkimus-
historiaan ja elinvoimaisuuteen. Aiem-
min esitettiin yleiskuvauksiin verrat-
tuna (esim. Leskinen 1991) teoksen kieli-
luvuissa on huomioitu laajemmin myös
alueiden monikielisyys ja eri kieltä puhu-
neiden ihmisten keskinäiset kontaktit.

Riho Grünthalin kirjoittama luku in-
keroisen kielestä esittelee, millaisella
maantieteellisellä alueella inkeroista on
puhuttu, miten kielen puhujamäärä on
kehittynyt erityisesti 1800-luvun puoli-
välistä 2000-luvulle ja millaiset kielen-
piirteet yhdistävät inkeroista yhtäältä
itäisiin itämerensuomalaisiin kieliin, toi-
saalta viroon ja vatjaan. Grünthal käyt-
tää *inkeroinen*-nimityksen rinnalla ni-
mitystä *inkeroismurteet*, jota suomalais-
essa tutkimuksessa oli tapana viljellä eri-
tyisesti 1900-luvulla (esim. Nirvi 1971).
Nimeämiskäytännön takana ei kuiten-
kaan ole pyrkimys määritellä inkeroista
jonkin toisen kielen (suomen tai karjalan)
murteeksi, vaan Grünthal haluaa päin-
vastoin tehdä näkyväksi, että inkeroisen
sisäiset murre-erot ovat niin suuret, että
ne ovat paikoin verrattavissa inkeroisen
ja muiden lähisukukielten välisiin eroi-
hin. Tästä syystä myös kielen rakennetta
ja kielioppia on mielekkäintä tarkastella
murteiden edustuksen valossa.

Grünthal esittelee inkeroisen omi-
naispiirteitä eri murteita edustavien
kielennäyte-esimerkkien sekä nomi-
nien ja verbien taivutustaulukoiden
avulla. Hevaan murretta verrataan eräi-
den piirteiden osalta myös itävatjaan.
Koska luvun alussa on erikseen ko-
rostettu inkeroismurteiden keskinäi-
siä eroja, olisi tuntunut luontevalta, että
variaatio olisi huomioitu näkyvämmiin
myös kielioppiosiossa. Esimerkiksi mo-

nikon 3. persoonan muotona esitellään
taivutustaulukoissa vain suomen *vAt-* ~
Vt-muotoa (*sanovat* ~ *sannoot*) vastaava
finiittimuoto (s. 136–137). Kuitenkin lu-
vun esimerkkien ja kielennäytteiden
(s. 130–131, 134) sekä muiden kirjassa ole-
vien inkeroiskatkelmien perusteella aina-
kin Soikkolan murteessa monikon 3. per-
soonan muotona käytetään paitsi *vAT-*
~ *VT*-loppuista taivutusmuotoa (*miihed*
käivätki 'miehet kävivätkin', *kaig olliid*
'kaikki olivat', *kummot tiis(s)iit* 'jotka tie-
sivät') myös morfologista passiivia (*oved*
ollaa 'övet ovat', *kaig oltii* 'kaikki olivat')
samaa tapaan kuin esimerkiksi karja-
lassa ja vepsässä.

Toinen seikka, jota jää inkeroisen
kieltä käsittelevästä luvusta kaipaamaan,
on kartta. Luvun alussa käydään melko
yksityiskohtaisesti läpi maantieteelli-
nen alue, jolla inkeroisen eri murteita on
menneisyydessä puhuttu. Kohdassa viita-
taan johdantoartikkelissa esitettyyn Inke-
rinmaan karttaan (s. 16), mutta kyseinen
kartta ei sisällä kaikkia inkeroisluvussa
murteiden paikantamiseen käytettyjä
paikannimiä ja maamerkkejä (esim.
Kurkolanniemi, Laukaanjoen ala- ja ylä-
juoksu). Lukijaa olisikin auttanut, jos in-
keroislukuun olisi sisällytetty samaan
tapaan laadittu kartta kielen puhuma-
alueesta ja sen kylistä, kaupungeista ja ve-
sistöistä kuin vatjan kieltä käsittelevään
lukuun (s. 221).

Heinike Heinsoon kirjoittama luku
vatjan kielestä alkaa vatjalaisten historial-
listen asuinalueiden esittelyllä ja kirjallisten
lähteiden sisältämien varhaisimpien
mainintojen luettelemisella. Tämän jäl-
keen seuraa lyhyt katsaus vatjan kielen
tutkimus- ja tallennushistoriaan. Pääosin
luku keskittyy kuitenkin vatjan kielen eri-
tyispiirteiden ja murre-erojen esittelyyn.
Lyhyesti kerrotaan myös kreevininvatja-
laisista eli 1400-luvun puolivälissä saksa-
laisten Latviaan pakolla siirtämistä vat-
jan puhujista, joiden kielestä on säily-
nyt 1600–1800-luvuilta vain hajanaisia

muistiinpanoja, sanalistoja ja Isä meidän -rukouksen käännös. Erityisen hyödylliseksi koin vatjan kielen kielioppeja esittelevän osion, joka ei vain listaa eri aikoina laadittuja kielenkuvauksia vaan myös arvioi, miten käyttökelpoisia eri kieliopit ovat tutkimuksen apuvälineinä.

Vatjan kieltä käsittelevän luvun lopussa kerrotaan kielen nykytilasta, joka on puhujamäärissä tarkasteltuna lohduton: vatjaa ei nykyään enää puhuta arki-kielenä, mutta vielä artikkelin kirjoitusajankohtana – eli oletettavasti 2010-luvun alkupuolella – kielellä oli kymmenkunta 55–80-vuotiasta puhujaa, joiden kotikieli oli jo lapsuudessa venäjä mutta jotka opivat ymmärtämään vatjaa kuulemalla vanhempiensa ja isovanhempiensa keskustelua (s. 235). Kielen hiipumisesta huolimatta vatjalaista kulttuuria on elvytetty ja tehty 2000-luvulla eri tavoin näkyväksi. Heinsoo huomauttaakin, ettei kieli yksin määrää identiteettiä, vaan vatjalaisyhteisöön voi tuntea kuuluvansa myös puhumatta vatjaa. Vatjalaiset ovat jo kauan olleet kolmikielisiä, ja näistä kielistä – vatjasta, venäjämästä ja inkeroisista – on valittu aina kulloisessakin puhetilanteessa sopivin.

Teoksen kolmas erityisesti kieleen keskittyvä luku on Karl Pajusalun kirjoittama esittely setojen kielestä. Pajusalu määrittelee setojen puhuman kielen kuuluvan etelävirolaisiin murteisiin, jotka eroavat historiallisesti voimakkaasti muista itämerensuomalaisista kielistä. Erityisen läheisesti seto muistuttaa vöron murretta, jonka kanssa sillä on paljon yhteisiä kieliopillisia piirteitä. Vanhemmassa kirjallisuudessa seto onkin usein luettu vörolaismurteisiin (esim. Suhonen 1995: 201–202).

Seto voidaan jakaa kolmeen päämurteeseen, joita ovat pohjois-, länsi- ja itäseto. Lisäksi 1900-luvun alkuun asti setoa puhuttiin Venäjän puolella Kraasnan kielisaarekkeessa, jonka murre tunnetaan kuitenkin lähinnä vain Oskar Kallaksen

ja Heikki Ojansuun ennen ensimmäistä maailmansotaa tekemistä muistiinpanoista. Setoa käsittelevä luku on kieliluvuista kaikkein suppein. Lukua olisi sopinut hyvin täydentää esimerkiksi seton, vöron ja viron kirjakielen yksityiskohtaisemmalla vertailulla ja pidemmällä esimerkkikatkelmilla.

Kaikissa kieliluvuissa kielenaines-esimerkit on varustettu suomenkielisillä käännöksillä. Samaa käytäntöä olisi toivonut noudatetun läpi teoksen, vaikka käännökset vievätkin aina tilaa ja etenkin monet inkerois-esimerkit ovat varmasti monelle suomalaislukijalle ainakin jossain määrin ymmärrettäviä ilman käännöksiäkin. Läheistä sukua olevien kielimuotojen samankaltaisuus voi kuitenkin helposti johtaa tottumattoman lukijan harhapoluille. Toisaalta pelkät suomenkieliset käännöksetkään eivät ilman alkuperäiskielisiä esimerkkejä oikein tyydytä lukijan uteliaisuutta. Esimerkiksi Marjukka Patrakka käy mielenkiintoisessa artikkelissaan läpi Soikkolan inkerikkojen parissa 1990-luvulla tekemiään kenttämatoja. Luku sisältää paljon riipaiseviakin elämänkohtaloita sisältäviä haastattelukatkelmia, mutta valitettavasti ne esitetään vain suomeksi käännettynä ja osin tiivistettynä lainauksina.

Menneisyyden monikielisyys ja rajaseutujen identiteetit

Kielentutkijan näkökulmasta teos tarjoaa lukuisia mielenkiintoisia kurkistussikkunoita Inkerinmaan ja Setomaan menneisyydessä vallinneeseen monikieliseen elämänpiiriin ja eri kieliä puhuneiden ihmisten kanssakäymiseen. Kielikontakteja sisältäneet elämän osa-alueet – muun muassa kaupankäyntimatkat kaupunkeihin, uskonnon harjoittaminen, koulunkäynti ja opetus – ovat olleet Suomenlahden eteläpuolella pitkälti samoja kuin 1800-luvun ja 1900-luvun alun Raja-

Karjalassakin (Uusitupa & Koivisto 2020), mutta jokaisen ryhmän kohdalla eri osaluheet painottuvat hieman eri tavoin. Inkerinmaalla merkittävä kielikontakti-konteksti on ollut myös miesten suorittama asepalvelus.

Yhtymäkohtia inkerikkojen, setojen, vatjalaisten ja Raja-Karjalan karjalankielisten kesken voi löytää myös tavasta, jolla heidät on ortodoksisen uskontonsa perusteella yhdistetty venäläisyyteen ja erotettu (luterilaisesta) virolaisuudesta tai suomalaisuudesta. Vähemmälle huomiolle on sen sijaan kaikkina aikoina jäänyt se, etteivät erilaiset dikotomiset luokittelut läntiseen ja itäiseen tai virolaiseen (tai suomalaiseen) ja venäläiseen jäsenyyttä välttämättä yhtä selvärajaisina ja vaihtoehdottomina erilaisten rajaseutujen vähemmistöryhmien edustajille kuin kansallisiin enemmistöihin kuuluville. Raja-alueiden ortodoksisista kansankulttuuria kirjoituksessaan käsittelevän Madis Arukasken mukaan esimerkiksi setot ovatkin käyttäneet itsestään nimitystä ”puoli-uskoiset”, koska he ovat ajatelleet olevansa erilaisia verrattuna sekä ortodoksisiin venäläisiin että luterilaisiin virolaisiin (s. 445). Useissa teoksen luvuissa havainnollistetaan, miten yksilön identiteetti eli käsitys itsestään on lopulta lukuisten tekijöiden summa. Merkitystä on ainakin uskonnolla, kielellä, aineellisella kulttuurilla, eroilla ja yhtäläisyyksillä muihin yksilöihin sekä omaan kulttuuriin kätkeytyillä sisäisillä ja ulkoisilla arvostuksilla.

Menneisyyden kieliolojen kannalta erityisen mielenkiintoinen on muun muassa Ergo-Hart Västrikin artikkeli, jossa tarkastellaan kansanuskon ja ortodoksisuuden merkitystä eri aikoina ja erilaisia tarkoituksia varten laadituissa vatjalaisissa ja inkerikkoja käsittelevissä kuvauksissa. Vanhimmat kuvaukset ovat Novgorodin arkkipiispojen paimenkirjeitä ja aikakirjoja 1500-luvulta, tuoreimmat puolestaan kielen ja kansanrunouden kerääjien matkakuvauksia

1800-luvulta. Västrikin artikkelin perusteella ruotsalaisten vallanpitäjien otteet ortodoksiväestöä kohtaan olivat Inkerinmaalla monin tavoin kovemmat kuin Käkisalmen läänin pohjoisosissa. Ruotsalaiset pitivät inkeroista ja vatjaa suomen murteina, minkä seurauksena inkeroiset ja vatjalaiset niputettiin yhteen alueelle muuttaneiden luterilaisten uudisasukkaiden kanssa. Kirkkokunnan katsottiin nimittäin määräytyvän suoraviivaisesti kielen perusteella: jos osasi puhua venäjää, sai pitää ortodoksisen uskontonsa, mutta jos ei osannut venäjää, tuli kirjatuksi luterilaiseksi ja sai määräyksen olla käymättä ortodoksisissa jumalanpalveluksissa tai viettämättä ortodoksisia kirkkopyhiä rangaistusten uhalla.

Lopuksi

Inkerikot, setot ja vatjalaiset on sekä ulkoisiltaan mitoitultaan että sisällöltään vaikuttava tietopaketti kolmen Suomessa toistaiseksi melko vähälle huomiolle jääneen itämerensuomalaisen ryhmän kulttuurisista ja kielellisistä ominaispiirteistä. Teos palvelee yleistieoksena ketä tahansa sukukansoistamme kiinnostunutta, mutta teosta on mahdollista lukea myös tutkijana erityisesti siitä näkökulmasta, miten tutkimuksen tekeminen, aineistojen kokoaminen ja tutkimuskohteiden nimeäminen on aina jatkuvaa valintojen tekemistä ja miten näitä valintoja ohjaavat paitsi vallitsevat tutkimuskäytännöt ja arvostukset myös valtiotason politiikka, maailmantilanne ja jokaisen tutkijan henkilökohtaiset toiveet, odotukset ja mieltymykset. Näillä valinnoilla vaikutamme – halusimmepa tai emme – myös myöhempien tutkijoiden valintoihin ja valinnanmahdollisuuksiin.

Kokoomateos paikkaa selvästi tiedollista aukkoa, joka suomenkielisessä laajalle yleisölle tarkoitettussa kirjallisuudessa on inkerikkojen, setojen ja vatjalaisten kohdalla vallinnut. Teoksen kirjoitukset

tuovat paljon uutta tietoa erityisesti tarkasteltujen ryhmien kansankulttuurista ja suullisesta perinteestä, mutta lisäksi teos avaa koskettavalla tavalla vähemmistöön kuuluvien kokemuksia siitä, millaista on elää enemmistön näkökulmasta annettujen identiteettimääritelmien varjossa. Erityisesti pidin siitä, että useissa teoksen luvuissa inkerikko-, seto- ja vatjalaispuhujat ja -kertojat esitetään ensisijaisesti tietävinä, tuntevina ja muistavina yksilöinä, ei vain jonkin ryhmän edustajina.

Vaikka tekijöiden alkuperäisissä arvioissa teoksen olisi varmasti pitänyt ilmestyä jo vuosia aikaisemmin, aikataulun venymisen voi katsoa tässä tapauksessa tuoneen mukanaan myös hyvää. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran vuonna 2021 voimaan tulleen julkaisukäytännön mukaan kaikki kustantamon tiedekirjat ovat nykyisin avoimesti luettavissa internetissä. Sähköinen muoto sopii puheena olevan teoksen kaltaiselle järkäleelle erityisen hyvin ja tekee sen sisällä liikkumisesta ja viitteiden tarkistamisesta miellyttävän yksinkertaista.

Vuoden 2022 kevät on ollut monella tapaa erityinen ajankohta tutustua teoksen sisältöihin ja sen esittelemien inkerikkojen, setojen ja vatjalaisten elämäntarinoihin. Sota- ja pakolaisuutisten keskellä monet teoksen teemat ovat nyt ajan-kohtaisempia ja koskettavampia kuin toivoisikaan.

MILLA UUSITUPA
etunimi.sukunimi@uef.fi

Kirjoittaja on tutkijatohtori
Itä-Suomen yliopistossa.

Lähteet

- HUPANIITTO, OUTI – PELTONEN, ULLA-MAIJA (toim.) 2021: *Arkistot ja kulttuuriperintö*. Tietolipas 268. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- HÄKKINEN, ANTTI – SALASUO, MIKKO

(toim.) 2015: *Salattu, hävetty, vaiettu. Miten tutkia piilossa olevia ilmiöitä*. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 161. Tampere: Vastapaino.

- KOIVISTO, VESA 2018: Border Karelian dialects. A diffuse variety of Karelian – Marjatta Palander, Helka Riionheimo & Vesa Koivisto (toim.), *On the border of language and dialect* s. 56–84. *Studia Fennica Linguistica* 21. Helsinki: Finnish Literature Society. <http://dx.doi.org/10.21435/sflin.21>.
- LANG, VALTER 2020: *Homo Fennicus. Itämerensuomalaisten etnohistoria*. Kirjokansi 276. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- LESKINEN, HEIKKI 1991: Inkerin kielimuodot. – Pekka Nevalainen & Hannes Sihvo (toim.), *Inkeri. Historia, kansa, kulttuuri* s. 222–233. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 547. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- MIKKOLA, KATI 2021: Vähemmistöjen roolit muuttuvassa arkistopolitiikassa. Perinnekokoelmien etnisiä ja kielellisiä rajanvetoja Suomessa ja Virossa. – Outi Hupaniitto & Ulla-Maija Peltonen (toim.), *Arkistot ja kulttuuriperintö* s. 166–210. Tietolipas 268. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- NEVALAINEN, PEKKA & SIHVO, HANNES (toim.) 1991: *Inkeri. Historia, kansa, kulttuuri*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 547. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- (toim.) 1998: *Karjala. Historia, kansa, kulttuuri*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 705. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- NIRVI, R. E. 1971: *Inkeröismurteiden sanakirja*. *Lexica Societatis Fenno-ugricae* 18. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- SUHONEN, SEPPO 1995: Viron kieli. – Seppo Zetterberg (toim.), *Viro. Historia, kansa, kulttuuri* s. 196–225. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 610. Helsinki:

Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
UUSITUPA, MILLA – KOIVISTO, VESA
2020: Monikielinen Raja-Karjala. –
Leena Kolehmainen, Helka Riionheimo
& Milla Uusitupa (toim.), *Ääniä idästä.*
Näkökulmia Itä-Suomen monikielisyys-
teen s. 143–190. Suomalaisen Kirjallisuus-

den Seuran Toimituksia 1461. Helsinki:
Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
ZETTERBERG, SEPPO (toim.) 1995: *Viro.*
Historia, kansa, kulttuuri. Suomalaisen
Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 610.
Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden
Seura.

Tekstianalyysin perusteet yleistajuisesti

Vesa Heikkinen: *Tekstianalyysi. Miksi kielellisillä vallinnoilla on merkitystä?*
Helsinki: Gaudeamus 2020. 352 s. ISBN 978-952-345-080-6.

Viimeisen kymmenen vuoden aikana on ilmestynyt mukavaan tahtiin suomenkielisiä käsi- ja oppikirjoja kielentutkimuksen(kin) kannalta keskeisistä tutkimussuuntauksista. Näihin lukeutuu ainakin genreanalyysi (Heikkinen, Voutilainen, Lauerma, Tiililä & Lounela toim. 2012), keskusteluanalyysi (Stevanovic & Lindholm toim. 2016) ja diskurssintutkimus (Pietikäinen & Mäntynen 2019). Lisäksi eri suuntausten menetelmällisiä lähtökohtia on käsitelty tieteellisten lehtien erikoisnumeroissa (esim. Haapanen, Kääntä & Lehti toim. 2018) ja eritoten järkälemäisessä *Kielentutkimuksen menetelmiä* -teossarjassa (Luodonpää-Manni, Hamunen, Konstenius, Miestamo, Nikanne & Sinnemäki toim. 2020). Tämän joukon jatkeeksi ilmestyi syksyllä 2020 Vesa Heikkisen laatima oppikirja tekstianalyysistä. Teos on otteeltaan yleistajuinen, eikä sitä ole suunnattu ensisijaisesti yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen opiskelijoille tai tutkijoille vaan ”kai-kille kielestä, teksteistä ja merkityksistä kiinnostuneille” (s. 20).

Teoksessa esiteltävän tekstianalyysin juuret paikantuvat brittiläiseen kriitti-

seen lingvistiikkaan (esim. Fowler, Hodge, Kress & Trew toim. 1979; Hodge & Kress 1979), jossa kielenkäyttöä tarkastellaan yhteiskunnallisista, valta- ja ideologia-kriittisistä näkökulmista (muunlaisista tutkimusintresseistä ks. esim. Virtanen & Hiidenmaa 2020). Peruserona diskurssintutkimukseen (ks. esim. Pietikäinen & Mäntynen 2019) voi pitää sitä, että tekstianalyysi on nimensä mukaisesti teksti- eli produktikeskeinen lähestymistapa, siinä missä diskurssintutkimuksessa kiinnostus ulottuu selvemmin myös kirjoittamisen, lukemisen ja ylipäänsä tekstin kanssa toimimisen käytänteisiin ja olosuhteisiin (ks. esim. Tiililä 2007; Haapanen 2017; Mäntynen & Kalliokoski 2018).

Heikkinen on pitkän linjan tekstianalyttikko, joka on aiemmassa tutkimuksessaan tarkastellut erityisesti journalistisia ja virkatekstejä (esim. Heikkinen 1999; Heikkinen, Hiidenmaa & Tiililä 2001; Heikkinen & Lounela 2009). Hänen tuotantaan luonnehtii tekstilajeihin, intertekstuaalisuuteen ja ideologiaan liittyvien ilmiöiden kriittinen, yhteiskunnallista näkökulmaa painottava tarkastelu. Tieteellisen julkaisemisen ja toimitustyön lisäksi Heikkinen on myös kirjoittanut ahkerasti yleistajuisia tietokirjoja, joista politiikan kieltä käsittelevä *Kansalaistaito*-teos (Heikkinen & Pajunen 2016) ansaitsi Tieto-Finlandia ehdokkuuden.